

OSMANLI ARAŐTIRMALARI
XVI

Neşir Heyeti - Editorial Board
Halil İNALCIK - Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY - İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER - A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XVI

Sahibi: **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail ÖZDOĞAN

Tel.: (0212) 518 26 09

Yazı İşleri Sorumlusu: Nejat GÖYÜNÇ

Adres: İmam Hüsnü Çıkmazı 35/3, 81130 Üsküdar - İST.

Tel.: (0216) 333 91 16

Dizgi: İlhami SORKUN

Tel.: (0212) 511 04 26 - 62

Basıldığı Yer: FATİH OFSET

Tel.: (0212) 501 28 23

Adres: **ENDERUN KİTABEVİ**, Beyaz Saray No. 46, 34490 Beyazıt - İST.

İbrahim M. Abu- Hashhash : *Tod und Trauer in der Poesie des Palästinenters Mahmud Darwis*, Berlin 1994, 325 Sahife.

Berlin Hür Üniversitesi'nde 1992 yılında bir doktora tezi olarak hazırlanan bu çalışma Klaus Schwarz Verlag'ın İslâmî Araştırmalar Serisi'nin 164. cildi olarak yayımlanmıştır.

Hashhash bu çalışmasında Filistinli edebiyatçı-şair Darwiş'in eserlerindeki ölüm ve matem konusunu incelemiştir.

Çalışmanın I. bölümünde (s. 7-43) şehitlik (ölüm) hakkındaki tarihsel ve kültürel özelliklerinden bahsedilmektedir. İslâm öncesi Arab edebiyatında ölüm, hayatın ânî ve nihâyî sonu olarak değerlendiriliyor ve bunun içinde herhangi bir teselli söz konusu olmuyordu. Bu anlayış islam öncesi şair ve yazarlara çok acı çektiriyordu, çünkü tanrıya ulaşmak için dini güçten yoksun olduklarından bir çözüm bulamıyorlardı. Bundan dolayı islamın getirmiş olduğu (diriliş, selâmet getiren şehitlik gibi) yeni inancın etkisiyle, müslüman ölümü tanrının katına geçiş için bir mücadele olarak kabul etmiştir. Şehit olmak ilk islami savaşların belirgin özelliği olarak kendisini gösterir. Düşman tarafından öldürülmek şehitlik mertebesine ulaşmaya yetmekteydi. Böylece de cennete girerek tanrının şehitlere vaadettikleri elde edilmekteydi. Bu konu ile ilgili olarak o döneme ait islami edebiyattan örnekler verdikten sonra, Hashhash Filistin'in kırsal kesimindeki şehitlik ile ilgili düşünce dünyasından bilgiler vermektedir. Yazara göre her ne kadar bugün Filistin halkının mücadelesi milli ve politik ise de, dini ve kültürel mirasla birleşerek şehitlik konusunda bir bütünlük sağlamıştır.

Filistin'de vatan, özgürlük, yaşam için günlük hayatta kalabilme mücadelesinde çok sayıda kurban veren Filistin halkı şehitlik kavramını bilincinde pekiştirmiştir.

Hashhash'ın dikkatini çeken bir husus kimlerin şehit sayılacağı konusunda Filistin'de herhangi bir tartışmanın yapılmamasıdır. İslami kaynaklardaki vatan için yapılan her türlü mücadelede, (bu işgal güçlerine karşı yapılan gösteri bile olsa,) öldüğünde şehitlik mertebesine ulaşabileceği şeklinde bir algılama söz konusudur. Halkın anladığı İslama (Halk islamcılığı) göre bu konuda farklı inanç ve görüşler bulunmaktadır. Bunlardan bir görüşe, yani şehitlerin bedenlerinin çürümediği inancına, büyük önem verilmektedir. Halkın bu inancının dayanağı Kur'an'ın 3. Suresi 169. Âyeti ve şehitlik konusundaki hadislerdir. Şehit bedenlerin çürümemesi motifi bir çok şiir ve hikâyede yer almıştır. Şehidin ölümünden sonra yıllar geçmesine rağmen bedeni hiç değişmeden kalmıştır. Şehitlik

konusundaki kırsal kesim şiirlerini ele alan bazı Filistinli şairler şunlardır: Abd-ar Rahim Mahmud (1913-1948), İbrahim Tuğan (1905-1941), Abu Salma (1909-1980). Kırsal kesim şiirlerinde toprak ve insan arasında ilişkiyi kuran köprü olarak yorumlanmıştır. 1930'dan sonraki şiirler de matem, keder, ağıt gibi hüznün ağırlıklı olmuştur. Vatanlarını ellerinden alan siyonist düşünce ve yahudilere karşı kahramanca mücadele eden, çeşitli cephelerde savaşan insanlar bu uğurda canlarını verirken kahraman ve şehit olmaktadır. Şiirlerde zaman zaman hayali kahramanlar da yaratılıyordu.

Birçok tarihi şahsiyetler şehit şeklinde şiirlerin merkezinde ana figür olarak yer almıştır. Şiirlerde bu kahramanların tek amacı vardır, o da vatani düşmandan kurtarmaktır ve vatani kurtuluşa erdirirken hayatları da şehitlikle son bulmaktadır.

Bu tür şiirlerin günümüze kadar etkili olmasının, hatta bugün daha çok itibar görmesinin sebebi, şiirlerin şairlik ve edebi yönden çok kaliteli olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu tarihi şahsiyetlerden önemlileri Higazi, Gamgum ve Zır'dır. İngilizler tarafından idam edilen bu üç genç Filistin halkının gözünde üç kahraman şehit olarak sembolleşmiştir ve onlar örnek alınacak kişiler olarak gösterilmişlerdir. İbrahim Tuğan 1930'da bu kahramanların hatırasına "Kanlı Salı" adlı şiirini yazmıştır. Bir çok edebiyat bilimcisi için bağımsız Filistin edebiyatı bu şiirle başlamıştır. Edebi değeri yüksek olan bu şiirin genç nesiller üzerindeki etkisi ve önemi büyüktür.

Benzer şekilde Saih Izz ad-Din al-Qassam ve Mutlaq Abd al-Haliq, Abdal-Qadir al-Husaini gibi şairlerde etkili olmuştur.

1948 felâketinden sonra da benzeri konular daha da yoğunlaşarak devam eder, ancak şehitlik kavramı geliştirilerek ölen kişinin hayatı ve mücadelesi daha çok ön plana çıkartılmaktadır.

Hashhash, çalışmasının ikinci bölümünde (s. 44-175) Mahmud Darwiş'in düşünce dünyasındaki ölüm ve şehitlik konusunu ele almıştır.

Darwiş'e göre şiir hayatın her yönünü edebi esere aktarmaktır. Edebi eser yalnız bir şiirle olmaz. Edebi eser hayatta olur. Hayat sana edebi eseri verir, edebiyatı değil. Senin vazifen hayatın edebi eserini edebiyata dönüştürmektir. Problem de burada yatmaktadır.

Politik bilinç genelde Filistin edebiyatında, özellikle de modern edebiyatta ve Darwiş'in eserlerinde doruk noktasına ulaşmıştır. Bundan dolayı Darwiş'in ele

almış olduğu büyük insani problemler, özgürlük, aşk, sevgi, ölüm gibi, bu politik bilincin etkisinde işlenmişlerdir. Darvîş'in eserlerindeki konumu itibarıyla ölüm konusu geniş yer tutmaktadır. Sık sık *intihar*, *şehitlik*, katledilmek; bunların çağrıştırdığı yetim, öksüz, yetim kalmak, mahrum edilmek; mezar, cenaze alayı; cinayet aletleri hançer, kurşun gibi ölümü çağrıştıran kavramlar kullanılmaktadır.

Darvîş ölümü hayatın bir kapısı olarak görmektedir, çünkü ona göre bu ikisi birarada ve yanyana durmaktadır. Diğer taraftan ölen kişi dirilip mücadelesine devam etmektedir. İslami inanca göre şehit hayat bulmaktadır, bu inanç değişik yorumlarıyla Darvîş'in şiirlerinde yer almıştır. Ölüm yeniden doğuş olarak değerlendirilmektedir. Haç, çarpiha geriliş vatanı kaybetmenin ve çekilen acıları çağrıştırdığı için şiirlerde işlenmiştir ve bu bağlamda Filistin halkının ızdırabı Hz. İsa'nın acılarıyla birleştirilmektedir. Haç şiirlerinde değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır, mücadele eden haç, haçtaki şarkıcı gibi. Haç acı ve ızdırabın elçisidir.

Ölümden dirilişe ermek konusunda Gazze'deki ayaklanmada şehit olan şahıslar ve o olaylar efsaneleştirilmiştir. "Akdeniz Körfezinden Göç", "Deneme Nr. 7" adlı şiirler buna en iyi örnek teşkil etmektedir. Şiirlerde Hz. İsa, Magdalena, kan gibi yeni semboller günlük olaylara ışık tutması için kullanılmaya başlamıştır. Şehitlerin yaralarından akan kan her ne kadar onun ölümüne sebep oluyorsa da, daha sonra bu doğum kanına dönüşmektedir. Bu halkın yeni doğumudur ve bunu da şehit sağlamaktadır.

Ölüm ve ölümün toprakla olan ilişkisi Filistin edebiyatında olduğu kadar Darvîş'in eserlerinde de önemli bir yer tutmaktadır. Sembol olarak kullanılan toprak, zaman zaman buğday, zeytin, portakal, hurma şeklinde de ifade edilmektedir. Topraktan koparılmak, ondan uzaklaştırılmak, sürülmek 1930'lu yıllarda konu olarak ele alınmış ve sanki daha sonra cereyan edecek olaylar için kehanette bulunulmuştur.

Darvîş'in şiirlerinde vatan ve mezar bir bakıma eşit görülmektedir. Mücadele ve direnme önemlidir. Vatanı terketmemek için verilen mücadelede vatan o kişiye mezar olmaktadır. Filistinli için sevdiklerinin ve akrabalarının mezarlarında biten otlar birer unsur olarak vatanını terketmemesinin sebebidir. Darvîş "Ormandaki ölüm" adlı şiirinde bunları anlatmıştır.

Filistinlilerin göçe zorlanmaları edebiyatlarında ölüm ve yaşamak konusunda bir ikilemi ortaya çıkarmıştır. Vatanı baskılara rağmen terk etmek ölümle, buna karşın kalarak eza ve cefalara boyun eğmeyi hayatla bir tutmuşlardır. Darvîş şiirlerinde Filistin toprakları dışında yaşanan bir hayatı ölüm, Filistin-

de kalarak ölmeyi de hayat bulmak şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Nuh tufanını da Divanında konu edilen Darwiş olayı tersine çevirerek anlatmaktadır. Hz. Nuh'un selden kurtulmak için göç ederek kurtuluşa erdiğini anlattıktan sonra, Filistinli'nin selin içinde kalarak, yani işgal edilmiş ülkesinde kurtuluşa erecektir.

Ülkeyi terk edenler eleştirilmiş, hatta geride kalanlara sallanan mendiller o kişilerin kefenlerine, limanlar gidecekleri mezara götüren tabutlara benzetilmiştir. Vatandan uzakta ölmek mezsarsız kalmak olarak değerlendirilmektedir. Bu da iyi karşılanmamaktadır. Çünkü Filistin insanı toprakla içiçe geçmiştir, birbirinden ayrılmaz.

Darwiş yeni bir direniş şekli olarak 1970'de göç eder. Bundan sonraki şiirlerde ölüm vatana giriş olarak değerlendirilmiştir. Sürgündeki Filistinlilerin vatanlarına geri dönüşlerini teşvik etmek amacıyla yazılan şiirlerde ölüm ya da esir düşme vatana giriş için bir kapı olarak gösterilmiştir. 1967 İsrail işgalinden sonra Filistin'e girişler yasaklanınca vatana ulaşmak ölüm kapısından geçer. Sürgünde yaşamaktansa vatanına girişte öldürülmeyi göze alan Filistinliler, giriş bileti olarak kanlarını ve canlarını vermekteler. Darwiş "Köprü" adlı şiirinde bu konuları dile getirmiştir.

1967'deki sürgünden sonra silâhlı mücadeleye başlayan Filistinliler, geriye dönüşte kullandıkları gemileri birer sembol olarak şiirlerde ele almışlardır. Bu mücadeleyi, direniş "kanlı düğüne" benzetir Darwiş. Bu hem bir düğün, hem de sürekli bir trajedidir. Kanlı düğün törenin gösterim yeri bütün dünyadır. Düğün gecesi sürmekte ve bu gecenin sonu yoktur, çünkü Filistinli vatanını ararken zaman sonu olmayan uzun bir gece olarak durmaktadır. Bu düğünün gelin ve damadı "vatan ve şehit"dir. Şiirlerde bu konu "Filistin düğünü" şeklinde işlenmiştir. "Düğün merasimi" (1977) adlı şiir antolojisi buna örnek teşkil etmektedir. Darwiş şiirlerinde vatana giriş sevgilinin intiharı şeklinde ele almıştır. Aşk, güzellik gibi semboller ölümle özdeşleştirilerek vatan için kullanılmıştır. Meşhur bir mısraında bu görüş "ben sevenim ve vatanım da sevgilim" şeklinde ifadesini bulmaktadır. Fakat bu sevgililer ancak ölümle biraraya gelebilmekteler.

Hayattaki verimlilik-kuraklık, ölüm-doğum, gündüz-gece gibi tezatlar bir arada şiirlerde ele alınmıştır. "Bir başka ölüm... ve seni seviyorum" şiirinde bu zıtlıklardan aşk ve ölüm konu edinmiştir.

Yaşama sevinci 1982'den sonra Darwiş'in şiirlerinde kendisini göstermektedir. Filistinlilerin soykırma tabii tutulmalarından dolayı hayatta kalabilmek için daha fazla mücadele etmeleri gerekiyordu. Yazarlar ölümle birlikte yaşamayı, hatı Filistin halkının geleceği için hayatı ölümün içinden çekip çıkarmayı şiirlerde

konu edinmişlerdir. Çünkü artık ölüm bombalar, füzeler, el bombaları şeklinde havada uçmaktadır. Bu sebeble soykırım konusu da şiirlerde ele alınmıştır.

Darwîş şiirlerinde Filistin insanıyla vatanını bir potada erittiği için beden-vatan ilişkisi de konu olarak işlenmiştir. Darwîş'in vatan ve özgürlük şartına bağlı olan bir hayat anlayışı vardır. Bunun dışında bir hayat yoktur.

“Sadece bir yıl” (1981) ve “Hayatı seviyoruz” (1986) adlı şiirlerinde hayatı güzelleştirerek anlatmakta ve ölen ya da ölmekte olan arkadaşlarına seslenerek yaşamlarının gerektiğini vurgulamaktadır.

Hashhash, çalışmasının III. bölümünde (s. 176-270) Mahmud Darwîş'in şiirlerindeki ölüm ve matem konusunu şairlik ve edebilik yönünden ele alarak inceliyor. Şairin matem şiirlerindeki yoğunluğu kendisinin ileride yalnız matem şairi olarak hatırlanacağı endişesine kapırtmıştır. Bu şiirler de şehit-şair ve kan-mürekkebe bağlamı kurulmuştur.

Filistin probleminin ve şehitlerinin davasının kutsal olduğu belirtildikten sonra, Filistinli yazar, şair ve sanatçıların bunun bilincinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Öte yandan bunları istismar eden çıkar gruplarına, politikacılara, vaizlere ve hatiplere karşı eleştirel bir tutum sergilenmektedir. Hatta Darwîş bu gibi istismarcılara karşı mesafeli davranmaktadır.

1985'de yayımlanan şiir antolojisiyle Darwîş daha önceki dönemlerde yaptığı gibi ne bir politik mesaj iletmekte, ne de mücadele coşkusunu yeğlemektedir. Aksine Filistin davasının ferdi ve insani boyutu ön plana çıkartılmaktadır.

Suskunluk şehitleri “korumak” için ahlâki bir değer taşımaktadır. Susmak hareket, güzellik, verimlilik, temizlik ve feda olmak anlamlarında kullanılmıştır.

Yeşil renk ilkbaharın, verimliliğin, umut ve yeni bir hayatın simgesi olarak Darwîş'in şiirlerinde sıkça kullanılmıştır. İslami inanca göre de yeşil peygamberin ve cennetin rengidir. Filistindeki halkın inancına göre de yeşil hep olumlu şeyler çağrıştırmaktadır. Bir anne oğluna yolun yeşil olsun derse, bu hayatın mutlu ve başarılı olsun anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca yeşil bir ev çocuk zenginliğine işaret etmektedir.

Yeşil renk vatanla, toprakla bağlantılı olarak, zaman zaman kan ve ölüm bağlamında yeni hayatın başlangıcı manasına da kullanılmıştır. “Yeşile ilâhi” adlı şiirde 22 defa yeşil ve kullanılmış bir halk masalı olan “Yeşil kuş” a da atıfta bulunulmuştur. Bu masal ölümden sonra dirilme konusunda eski verimlilik ve diriliş efsanelerine işaret etmektedir. Bu geleneksel halk sembolleri, halk masalları ve mitolojiler Filistin halkının durumuna uygun olduğu için şiirlerde kaleme

alınmıştır.

Çalışmanın ekler kısmında (s. 271-298) Darwiş'in seçilmiş matem şiirlerinin Almancaya çevirisi yer almıştır. Bibliyografya (s. 299-318), isim indeksi (s. 319-320), şiir indeksi (s. 321-325) çalışmanın sonunda yer almıştır.

Hashhash'ın bu çalışmayı okuyucuya Mahmut Darwiş'in şiirlerindeki ölüm ve matem konusunu aktarırken, bu arada Filistin davasının başlangıçtan günümüze kadar hangi merhalelerden geçtiğini, ne tür bir acı ve ızdırıp, işkence ve soykırıma tabii tutulduğunu etkileyici bir şekilde ortaya koymuştur. Filistin edebiyatı hakkında okuyucuya geniş bir bilgi aktaran bu çalışma "vatan" kavramının önemini ve uğurda verilen mücadelenin boyutlarını aktarmıştır.

Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat'*ında yer alan:

"Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmıyacaktır."

mısralarında ifadesini bulan düşünce Darwiş'in şiirlerinde de kendisini göstermiştir.

Yılmaz KOÇ

Nicolas VATIN, *L'Ordre de Saint - Jean de Jerusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes (1480 - 1522)*, Collection Turcica, Peeters - Paris, 1994, XVI+571 s.

İki kuşatma arasında (1480-1522) Rodos adasının durumunu, Doğu Akdeniz'deki siyasal gelişmeleri, Osmanlı İmparatorluğu ile Şövalyeler ve Avrupa ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkileri ve bu bağlamda Sultan Cem olayını ayrıntılı olarak ele alan bu araştırma, kullanılan kaynaklar, ele alınan sorunlar, yapılan çözümlenmeler, varılan sonuçlar açısından dikkati çekmektedir. Eser, girişten sonra üç ana bölüme ayrılmış bulunmakta, genel bir sonuç, ekler, bibliyografya ile tamamlanmaktadır. Ayrıca Rodos ve çevresindeki adalarla Doğu Akdeniz'i gösteren iki harita ve şehrin bir planı da metin içinde yer almaktadır. Öncelikle araştırıcının kullandığı arşiv malzemesine, başvurduğu kaynak ve eserlere kısaca değinmek gerekir. Malta Ulusal Kitaplığındaki Rodos şövalyelerine ait belgelerle İstan-